

Barndomsminnen av föräldrars berusningsdrickande

KARIN HEIMDAHL & MARIA ABRAHAMSON

I en berättelse om något man varit med om berättar man inte bara om sig själv utan visar också sin inställning till det man berättar om och den kultur och det värderingssystem som händelsen är inbäddad i. Genom att analysera berättelser blir det därmed möjligt att belysa vilka föreställningar och uppfattningar kring en företeelse som är tongivande i ett visst socialt sammanhang. Artikeln utgår från barndomsminnen skrivna av nu vuxna personer födda mellan 1933 och 1962.¹ Deras berättelser om situationer under barndomen då deras föräldrar berusat sig varierar med den tid som återges och med de kulturella föreställningar som knyts till kombinationen barn, föräldrar och alkohol.

Inledning och syfte

Den kunskap som finns kring vuxnas barndomserfarenheter av föräldrars alkoholbruk är inriktad på personer som vuxit upp i familjer med missbruksproblem. Det handlar här om kvantitativ forskning som

mätt förekomsten av sådant som psykiska problem, eget missbruk och relationssvårigheter i det senare vuxenlivet (se t.ex. Nygaard Christoffersen & Soothill, 2003; Klostermann, Chen, Kelley, Schroeder, Braitman & Mignone, 2011). Däremot

Karin Heimdahl, forskningsassistent, Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning (SoRAD), Stockholms universitet.

Maria Abrahamson, docent, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.

1 Artikeln bygger, till stora delar, på rapporten *Barndomsminnen av alkohol och vuxna. Ur skrivaruppropet "Alkoholen i mitt liv" besvarat av personer födda mellan 1926 och 1990*, Heimdahl, K. (2012), SoRAD Forskningsrapport nr 64.

saknas kvalitativa studier som riktat fokus mot hur barndomsupplevelser av föräldrars berusning förstås och värderas från ett senare vuxenperspektiv (för en genomgång av det aktuella kunskapsläget se Heimdahl, 2012). I den här artikeln kommer vi att intressera oss för hur vuxna genom självbiografiska berättelser retrospektivt skapar mening i sina barndomsminnen av tillfällena då deras föräldrar druckit sig berusade. Syftet är således att belysa på vilket sätt dessa erfarenheter, gjorda under barndomen, återberättas, värderas och problematiseras ur en vuxenposition. Vi kommer i samband med detta rikta fokus mot vilken syn på barndom som återspeglas i berättelserna samt hur denna skapas i samspel med olika tiders skiftande värderingar om föräldraskap, alkohol och berusning. På så sätt vill vi synliggöra det kontextbundna i hur upplevelser av närståendes berusning och missbruk beskrivs och värderas.

Bakgrund

Implikationen av att berättelserna handlar om återberättade barndomsminnen är att de bör läsas som en dialog mellan det barn skribenten en gång var och den vuxna person han eller hon senare blivit (Gullestad, 1996). Den intressanta frågan blir då vad skribenterna väljer att presentera som minnesvärt och hur de gör det. Det som en gång inträffade i en viss social och historisk kontext, återberättas och värderas nu i en annan.

Skribenternas erfarenheter har formats under olika skeden av 1900-talet, ett århundrade med stora samhällsomvand-

lingar, som innebar förändrade livsvillkor för barn och familjer, en ny syn på barndomen och även omfattande alkoholpolitiska förändringar. Ett nytt samhälle med nya värderingar växte fram.

Barnets århundrade

Vid förra sekelskiftet utnämnde Ellen Key genom en av sina mest berömda skrifter det stundande 1900-talet till "barnets århundrade". Med sina nyskapande tankar om barnuppfostran gjorde hon sig ett namn långt utanför Sveriges gränser och hennes bidrag till samhällsdebatten grundlade en förändrad syn på barn och barndom (Sandin & Halldén, 2003; Lundqvist, 1979). Ohrlander (1992) beskriver hur staten under 1920-talet alltmer kom att definiera sig själv som uttolkare av barnets rätt. Och även om denna rätt bevakades utifrån samhällets intressen snarare än utifrån vad som i nutida termer skulle kunna benämnas ett barnperspektiv, innebar detta att barn fick en stärkt social ställning. Deras rättigheter kom nu, till skillnad från tidigare, att betraktas som fristående ifrån och ibland även som motstridiga föräldrarnas och familjens rätt och intressen (a.a.)

Staten började på så sätt fylla funktionen av en garant för den goda barndomen (Sandin, 2003). Att värna barn och barns bästa blev under mellankrigstiden ett genomgående tema då politiska reformer skulle motiveras (Korsvold, 2012; Sandin & Halldén, 2003) och även makarna Myrdal lyfte fram barns och familjers livsvillkor som avgörande för nationens framtid (jfr Myrdal & Myrdal, 1934/1997).

En moderniserad syn på barn gjorde under 1930-talet succesivt inträde också inom pedagogik och psykologi, och handböcker för pedagoger och föräldrar började få större spridning. Det skulle dock dröja till efter andra världskriget innan denna nya, både mer psykologiskt och demokratiskt präglade, syn på barn fick ett bredare genomslag (Lundqvist, 1979; Vinterhed, 1977).

Även inom litteraturen började barn under efterkrigstiden framträda som fullvärdiga medborgare. Pippi Långstrump både hänförde och förskräckte då den första boken om henne publicerades 1945 (Lundqvist, 1979; Wahlström, 2011). Litteraturkritikern Eva von Zweigbergk beskriver hur "Detta var den bok som man hade väntat på" (1965, s. 403) och menar att Pippi kunde ses som symbolisk för hur en ny syn på barn vid denna tidpunkt börjat vinna ett brett samhälleligt och kulturellt gehör.

Denna stegvis förändrade inställning till barn tog sig så småningom även uttryck i en rad reformer inom skolans område. Under 1950-talet påbörjades bland annat införandet av enhetsskolan (senare grundskolan) som skulle tillförsäkra samtliga barn mer likvärdiga utbildningsmöjligheter (Sjöberg, 2003).

Nykterhetsrörelsens uppgång och fall

Också människors förhållande till alkoholen förändrades dramatiskt under 1900-talet. Ambjörnsson (1995) beskriver de folkrörelser som växte sig starka under

1900-talets början som en proteströrelse mot ett ojämnt och föråldrat samhällssystem och som en skolning i en ny demokratisk ordning. Dryckenskap uppfattades som en kvarleva från ett gammalt samhälle; något som inte hörde hemma i det moderna och demokratiska samhälle präglad av reformer, teknik och bildning som folkrörelserna såg fram emot. En skötsamhetskultur växte fram inom fackföreningar, nykterhetsloger och bildningsorganisationer och fick så småningom bred förankring även utanför dessa rörelser. Kravet på totalförbud av alkohol hade utbrett folkligt stöd men röstades med knapp marginal ned vid förbudsomröstningen 1922 (Ambjörnsson, 1995).

I stället infördes det restriktionssystem som via motboken kontrollerade och ransonerade enskilda personers alkoholinköp (Johansson, 2008). Motbokssystemet var dock varken köns- eller klassneutralt. Självförsörjande kvinnor kunde beviljas motbok med strängt begränsad tilldelning. Endast undantagsvis beviljades gifta kvinnor eller kvinnor som ingick i andra personers hushåll egen motbok (Bruun, 1985). Kvinnor betraktades i stället som familjens sammanhållande kraft. De förväntades sköta hushållsarbete och barn och se till att maken avstod från krogbesök genom att hemmet var trivsamt. Det hände även att myndighetsrepresentanter vände sig till alkoholiserade mäns fruar och krävde att de skulle ta ansvar för att förändra sina makars dryckesvanor (Knobblock, 1995). När motboken avskaffades 1955 var det en av 1900-talet mest genomgripande alkoholpolitiska förändringar. Kvinnor fick nu samma rätt som män att fritt köpa alkohol och inköps-

åldern sänktes från 25 år till 21 (Johansson, 2008).

Den moderniserade synen på barndom utgör, tillsammans med dessa alkoholpolitiska förändringar, den fond mot vilken vi läst berättarnas barndomsminnen.

Material och urval

Med avsikt att samla in självupplevda berättelser av olika slag om alkoholens plats i livet samarbetade Nordiska museet, SoRAD och Vin- och Sprithistoriska Museet under 2007 – 2008 om det gemensamma skrivruppet "Alkoholen i mitt liv".² Av de totalt 195 inkomna svaren är 159 inskickade av kvinnor och 36 av män. Den äldsta skribenten är född 1914 och den yngsta 1990. Av alla skribenter är hälften födda före 1944. Artikeln är baserad på en fråga om barndomen i den frågelista som skickades separat till Nordiska museets tidigare

2 Projektet "Alkoholen i mitt liv" genomfördes som ett samarbete mellan Nordiska Museet, Vin- och Sprithistoriska Museet och Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drog-forskning (SoRAD) under 2008. Projektet är finansierat av Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS Dnr 2009:1688). Därutöver har projektet finansierats av Maria Abrahamsons forskaranställning inom ramen för SoRAD:s Centre of Excellence program: Exclusion and Inclusion in the Late Welfare State: the Case of Alcohol and Drugs (FAS Dnr 1295316.) Projektet är godkänt av Regionala etikprövningsnämnden i Stockholm (EPN) dnr 2010/883-31/5. De svar som inkommit är arkiverade i Nordiska museet. Tidigare publikationer är Abrahamson (2009; 2011; kommande) samt Heimdahl (2012).

rekryterade meddelare.³ Nordiska museets meddelare utgör drygt hälften av samtliga svarande. Av flera skäl finns det anledning att behandla svaren på frågelistan från Nordiska museets meddelare separat från de övriga svaren på skrivruppet. De som fått kännedom om skrivruppet på annat sätt än genom Nordiska museets utskick har i många fall utformat bidrag som skiljer sig från meddelarnas, till exempel genom att de ofta varit skrivna i novelliknande form samt genom att det i vissa fall varit oklart om textens författare också är dess huvudperson.⁴ För en jämförelse av barndomsminnen från olika tidsperioder har det därför bedömts lämpligt att studera meddelarnas svar för sig.

Trots det stora antalet inskickade texter återfanns endast ett mindre antal berättelser om konkreta situationer då föräldrar druckit sig berusade. Det finns flera anledningar till detta. Dels skrev inte alla om barndomen, dels var många föräldrar nykterister som aldrig eller endast undantagsvis drack och dels var det en stor grupp skribenter som beskrev minnen från barndomshemmet mer svepande utan att särskilt uppehålla sig vid och beskriva någon specifik situation. Ur de bidrag som skickats in av Nordiska museets meddelare identifierades totalt elva situationsspecifika berättelser om barndomsupplevelser av föräldrars berusning. Av dessa berättelser var tio skrivna av kvinnor, medan endast en berättelse var skriven av en man. Den

3 För en beskrivning av Nordiska museets frågelistverksamhet se www.nordiskamuseet.se.

4 Materialet och insamlingen beskrivs närmare i Abrahamson (2009) och Heimdahl (2012).

äldsta av skribenterna var född 1933 och den yngsta var född 1962.

Berättelseanalys

Genom berättelser gör vi oss själva och vår verklighet begriplig. Berättelserna blir ett sätt att skapa sammanhang och mening i en värld som kan upplevas som både kaotisk och oförutsägbar (Adelswärd, 1997; Bruner, 2004). Samtidigt som berättelser förmedlar kollektivt förankrade värderingar om hur livet bör levas hjälper de oss hantera det glapp som uppstår mellan ideal och verklighet (Johansson, 2005; Riessman, 1993).

För analysen har vi valt ut situationsspecifika berättelser som handlar om en viss tid och plats, där närvarande personer och händelser framträder i tydliga minnesbilder. Förutom att dessa berättelser ofta visar en skillnad mellan ideal och verklighet visar de också hur skribenterna förklarar denna skillnad för både sig själva och de tänkta läsarna. Situationsspecifika berättelser innehåller därmed en hög koncentration av utsagor om berättarjagets egna tankar och känslor och lämpar sig därför bra för en analys vars syfte är att klarlägga normer och värderingar kring en företeelse. Genom att på detta sätt skilja ut tydligt avgränsade, men samtidigt informationsrika, delar av ett större narrativt textmaterial blir det möjligt att genomföra en systematisk och transparent berättelseanalys som är lätt för läsaren att följa och bedöma.

En modell som fått stort genomslag för att studera berättelser om enskilda händelser är utformad av Labov (1972). Enligt den består en fullständig berättelse av sex

element, som svarar mot sex olika frågor: 1) *Abstrakt* (Abstract): Vilken är berättelsens kärna? 2) *Orientering* (Orientation): Vem/ vilka handlar berättelsen om? Var och när ägde den rum? 3) *Komplicerande handling* (Complicating action): Vad hände? 4) *Evaluering* (Evaluation): Än sen, på vilket sätt är detta intressant? 5) *Upplösning* (Resolution): Vad hände till slut? 6) *Koda*: En avrundande kommentar som återför oss till nutid. Det första och det sista elementet - abstrakt och koda - kan finnas med, men är inte nödvändiga. Evalueringen utgörs av de delar av berättelsen där berättaren visar sin attityd och sina känslor till de händelser som presenteras; den utgörs av alla de medel berättaren använder sig av för att markera och lyfta fram poängen. En berättelses poäng är förankrad i kulturella värderingar grundade i en allmän överensstämmelse bland dem som bär upp kulturen om vad som är viktigt, värdefullt eller sant. Poängen i berättelser har därför ofta ett moraliskt innehåll. Labovs modell för berättelseanalys är här framför allt användbar genom att den lyfter fram evalueringarnas betydelse, hur berättaren värderar de händelser som återberättas samt vilka evaluerande medel berättaren använder för att peka på viktiga delar av berättelsen.

Avskaffandet av motboken 1955 kan tillskrivas en stark symbolisk betydelse även om restriktionssystemet vid denna tidpunkt redan förlorat sin folkliga förankring och till stor del kommit att betraktas som otidsenligt (Johansson, 2008). Att även en ny, mer modern, syn på barn vid denna tid hunnit etableras, gör det här motiverat att jämföra barndomsminnen upplevda före respektive efter motbokens fall.

Berättelser från motbokstiden: Pappors berusning hotar den ordnade tillvaron

I berättelserna byggda på erfarenheter upplevda under restriktionstiden avspeglas tydligt hur det under denna period var ett manligt privilegium att berusa sig. Berättelserna handlar enbart om pappor som dricker, som kommer hem berusade eller som "passar på" att dricka när de annars övervakande mammorna inte är på plats (KU20134a; KU20134b; KU20172; KU20195; KU20233a; KU20233b). Ett exempel på denna slags berättelse följer nedan.

Ett outplånligt minne av fars drickande är när jag var 8 år. Mor var på begravning av min tvåårige kusin. Far stannade hemma för att sköta djur och mina två yngre syskon. Vi hade lantbruk med kor och grisar. En eller flera män kom till far och de drack eftermiddag-kväll. Far kunde aldrig sluta i tid (upptäckte jag senare) så korna blev inte mjölkade och fick ingen mat. Det var mörkt när mor kom hem med buss eller tåg då jag och en äldre kusin gråtande mötte henne. Detta är mitt första minne. [KU20134a, kv.f.1938]⁵

Såväl berättelsens inledande abstrakt som dess avslutande koda förmedlar informa-

tionen att här återges ett outplånligt minne. Den fortsatta orienteringen i tid och rum, begravningen av ett litet barn, skapar en fond mot vilken pappans berusning framträder som än mer olämplig. I berättelsens komplicerande handling kommer några anonyma män, oklart hur många, på besök för att dricka tillsammans med pappan. De beskrivs som i hög grad ansvariga för pappans drickande. Berättaren minskar på så sätt pappans skuld. Han förmådde inte annat. Genom det inskjutna tillägget "upptäckte jag senare" visar hon att detta var ett mönster som skulle upprepas. Mammans betydelse handlar om hennes frånvaro. Utan den hade berusningen inte fått de konsekvenser den fick. Berättarjagets⁶ och de övriga barnens reaktioner på händelserna framträder först mot slutet då de gråtande går för att möta mamman. Intressant är också att skribenten inte på något sätt antyder att pappan försummade sitt ansvar mot henne. Trots att berättarjaget bara är åtta år var det småsyskonen och djuren pappan skulle ta hand om och som han misskötte.

Bland de äldre meddelarna är det som ovan vanligt att berättarjagens reaktioner på de berusade papporna avspeglas genom beskrivningar av de praktiska och materiella konsekvenserna av berusningen och genom hänvisningar till knappa ekonomiska förhållanden (KU20172; KU20134b; KU20233b).

När mammor förekommer i barndoms-

5 Beteckningen KU20134a hänvisar till Nordiska museets accessionsnummer. I vissa fall var flera berättelser författade av samma person. Dessa berättelser har förutom accessionsnummer även märkts med en bokstav, här a för att visa att det är den första av flera.

6 'Berättarjag' är det 'jag' som figurerar i berättelsen och är densamma som berättelsens huvudperson. Berättaren däremot är densamma som skribenten/meddelaren som har hållit i pennan.

minnena från denna tid är det som nyktra kontrollörer av pappornas drickande, vilket de reagerar på med ogillande (KU20134a; KU20134b; KU20195; KU20233a; KU20233b). Ett exempel på det syns i berättelsen nedan.

Endast vid ett tillfälle har jag sett far rejält berusad. Det var några goda vänner och arbetskamrater till honom som beslöt att ta sina familjer och åka till en park för att fira midsommar där, ett mycket uppskattat nöje. En av deltagarna hade lastbil och man satte bänkar på flaket. Vi var inte bortskämda med att åka bil och komma ut och se oss omkring. Alla familjerna tog med korgar, så vi skulle kunna äta och dricka, så vi såg fram mot en trevlig utflykt. Väl framme slog vi oss ner i gräset, öppnade korgarna och åt och drack. Vi barn fick läsk, kvinnorna kaffe och männen öl eller kaffegök. Så blev det dans och i pauserna slank ytterligare "gökar" ner, och mot kvällen var många av karlarna "runda under skorna" och man gav sig av hemåt. Då bilen stannade utanför vår gård, fick mor hjälpa far att komma ner från flaket och sedan i säng. Allt gick lyckligt, men mor var ovanligt tyst de närmaste dagarna och uppskattade inte utfärden och i synnerhet "festandet". [KU20229, m.f.1933]

Berättelsen inramas av två försäkringar, att något liknande bara hänt en gång och att allt slutade lyckligt. Berättelsens orientering innehåller många positiva värderingar och ger en bild av gemenskap med förväntansfulla barn och vuxna som skall fira midsommar. Att männen drack öl och kaffegök värderas inte i sig som negativt. Problemen

kom när fler "gökar" slank ned. Männen framstår som ett kollektiv där ingen enskild pekas ut som ansvarig och ingen är mer berusad än någon annan. Berusningen blir här oavsiktlig, den framställs som någonting som råkar hända. Berättelsens kulmen nås när pappan vid hemkomsten är så påverkad att mamman måste hjälpa honom i säng. De känslor inför händelsen berättaren låter framträda är mammans negativa reaktion. Samtidigt försvarar han indirekt sin pappa genom att visa förmildrande omständigheter för berusningen och genom att beskriva den som en avgränsad engångshändelse som inte fick vidare konsekvenser. Berättaren visar på det sättet lojalitet med båda föräldrarna medan berättarjagets – barnets – egna känslor inte uttrycks.

Sammanfattningsvis har berättelserna från motbokstiden formats utifrån erfarenheter av pappors drickande. Berusningen värderas negativt, ofta genom hänvisningar till praktiska och materiella konsekvenser. Berättarjagets – barnens – känslomässiga upplevelser visas genom beskrivningar av hur den ordnade tillvaron blir satt på spel. Känslorna är knutna till sådant som misskötta djur och sönderslagna saker. I berättelserna framstår mammorna som ansvarstagande personer som eftersträvar ordning och skötsamhet med uppgiften att hålla reda på sina män och se till att de inte berusar sig. Flera berättelser har också inslag som förminskar betydelsen av pappornas drickande genom att framhålla att även andra män drack. Berusningen blir genom det mindre avvikande och snarare en del av en manlig dryckeskultur än ett personligt tillkortakommande.

Berättelser från tiden efter motboken: Barns känslor när föräldrarna festar

Berättelserna formade utifrån erfarenheter gjorda efter motbokens avskaffande visar föräldrar som dricker på fester (KU20153a; KU20153b; KU20181; KU20246) och återger även erfarenheter av hur mammor berusar sig (KU20153a; KU20153b; KU181; KU246). I berättarnas värderingar av händelserna har fokus skiftat. Här ges berättarjagens emotionella upplevelser större plats och känslor knutna till personlighets- och beteendeförändringar hos föräldrarna står i fokus.

Ett exempel på denna känslomässiga förskjutning är en kvinnas berättelse om en upplevelse hon hade som sjuåring. Den inledande orienteringen redogör för hur familjen hade köpt ett sommarställe i ett sportstugeområde utanför Stockholm och beskriver hur man tillsammans med de andra tomtägarna i området skulle ha kräftskiva. Berättaren och två andra barn följer med spänning förberedelserna, men festen tar i den komplicerande handlingen en oväntad vändning:

[m]innet av maten fördunklades nämligen av en helt annan upplevelse. Nämligen att de vuxna plötsligt var som förvandlade. De pratade så högt och skrattade så mycket. Och det värsta av allt – de sa ord som vi aldrig hört dem säga annars. Råkade min äldre bror ens knysa något sånt blev han snabbt och strängt nertystad. Tre chockade småflickor satt snart på vår altantrappa och snyftade tätt hoptryckta. Vi upplevde oss totalt övergivna av vår trygghet i livet, de

vuxna. När mamma såg min reaktion bad hon min bror ta med mig in och läsa något för mig. Det gjorde han förstås, min snälla bror. Och dessutom förklarade han vänligt i lugnande tonfall att dom stora bara ville "slå sig lösa, koppla av från vardagen och alla bekymmer, förstår du." Jag blev faktiskt lugnad, kanske inte så mycket av vad han sa, som att han var sig lik. Han var inte plötsligt utbytt från sitt normala jag till en flinande dåre. Nästa dag var världen som vanligt igen, om den nu någonsin blev det i flickornas ögon. Mormor berättade skratrande om att hon frågat Britt-Marie varför hon grät. "Mamma har druckit för mycket sockerdricka" hade hon svarat och tänk så roliga barn var, hon skrattade och slog sig på knäna. Jag minns inte att mamma skrattade med, det skulle jag ha kommit ihåg. Den här kvällen hade väl inte skrämt oss så om liknande supgillen ständigt upprepats i våra respektive hem. Att pappa tog en hutt i skafferiet före maten hade jag nog knappt lagt märke till. Därför att det inte resulterade i någon personlighetsförändring. [KU20153a, kv.f.1951]

I berättelsens komplicerande handling är det genom barnens starka känslomässiga reaktioner som händelserna värderas. De vuxna förvandlas på ett chockerande sätt till flinande dårar. Barnen beskrivs som övergivna av dem som skulle vara tryggheten i livet. Genom de negativa värderingarna av de vuxna gör berättaren sig till tolk för ett sätt att se på barns behov som innebär att barn skall garanteras känslomässig trygghet och har rätt att förvänta sig respekt för sina känslor. Förutom föräldrarna värderas också mormodern mycket

negativt som skrattar åt ett gråtande barn. Även i jämförelsen med den äldre brodern framträder negativa värderingar av föräldrarna. Han var snäll och sitt normala jag och kunde därför lugna berättarjaget. De vuxnas personlighetsförändring på festen ställs också i negativ kontrast till de tillfällena då berättarjagets pappa tagit en hutt i skafferiet utan att ha förändrats. Genom berättelsen framträder en bild av sårbara barn som är beroende av, för tillfället känslomässigt otillgängliga, vuxna. Efter denna första erfarenhet av berusade föräldrar blev världen sig inte lik i flickornas ögon.

Nedan ges ytterligare ett exempel på en berättelse om erfarenheten av att se sin mamma berusad. Här framträder ett berättarjag med känslor av att bli övergiven och bortvald.

Jag har inga tidiga minnen av påtagligt berusade människor som sluddrade eller raglade. Det var glada men städade fester. Däremot när jag blev lite större, sådär i 10-årsåldern, brukade mamma gå ut och dansa - mina föräldrar var då skilda - och komma hem alkohelpåverkad, ibland tillsammans med en karl. Jag märkte ju att mamma betedde sig annorlunda än vanligt men det var nog min 4 år äldre syster som gjorde mig medveten om att mamma var "full" (liksom den eventuella karl hon kom hem med). Då blev alkohol för mig något obehagligt. Förknippat med känslan av att mamma valde bort mig för främmande karlar, fulla och äckliga, och att jag inte kände igen henne beteendemässigt. [KU20181, kv.f.1962]

I berättelsens orientering framkommer att

berättarjaget sedan tidigare har erfarenheter av fester som var glada och städade utan påtagligt berusade människor. Den positiva erfarenheten ställs i berättelsens komplicerande handling i kontrast till det sätt som mamman senare dricker på, vilket genomgående beskrivs med negativa ordval. Hon blev full, annorlunda och förändrad beteendemässigt. Berättarjaget upplevde obehag och kände sig bortvald till förmån för "fulla och äckliga" karlar. Liksom i berättelsen närmast ovan är det budskap som förmedlas att det inte nödvändigtvis är negativt att föräldrar dricker alkohol. Det beror på hur de dricker.

Sammanfattningsvis skiljer sig ovanstående berättelser på flera punkter från den grupp berättelser som formulerats utifrån upplevelser gjorda under restriktionstiden. Genomgående i dessa berättelser, skrivna av yngre personer, är betydelsen av att föräldrar dricker måttligt (KU20153a; KU20153b; KU20181; KU20246). Att dricka alkohol framställs inte i sig som negativt, däremot får föräldrarna inte dricka på ett sådant sätt att de förändras eller så att deras omsorgsförmåga om barnen minskar. Skribenterna visar på så sätt hur deras berättarjag förstod att alkohol kunde drickas på både rätt och fel sätt; ett måttlighetsideal kring alkohol och drickande finns tydligt närvarande i dessa berättelser.

Förändringarna i värderingar märks även i hur berättelserna återger upplevelser av hur både mammor och pappor dricker alkohol på fester utan antydningar om att det skulle vara ett normbrott för kvinnor att dricka. De förväntas inte heller dricka på något annat sätt än män. Liksom

i de äldre personernas berättelser värderas dock upplevelser av föräldrars berusning negativt. Värderingarna visar emellertid att de yngre skribenterna i sitt berättande här lägger tyngdpunkten vid upplevelser av svek och känslor av att bli övergivna. I de äldre meddelarnas berättelser är det konkreta följer av berusningen som lyfts fram medan berättarjagens egna känslor förblir outtalade. De yngre meddelarnas berättelser förmedlar istället budskapet om barns känslomässiga behov och vuxnas skyldighet att möta dessa.

Diskussion

I berättelserna om erfarenheter från motbokstiden framträder en tydlig norm som föreskriver ordning och nykterhet. Som Ambjörnsson (1995) visar växte en skötsamhetskultur fram inom den svenska arbetarklassen under den första delen av 1900-talet. Självkontroll sågs som ett ideal medan fylla och berusning betraktades som en eftergift åt drifter och begär. Nykterheten blev en manifestation av det mänskliga seger över det djuriska. Berättelserna skrivna av äldre personer visar hur pappornas berusning framstod som ett brott mot den tidens rådande ideal. Det är i detta glapp mellan ideal och verklighet berättelsernas spänning är uppbyggd (jfr Riessman, 1993).

I dessa berättelser framträder mammorna som ansvariga för att övervaka, och helst förhindra, pappornas drickande. Den historiska forskningen om motbokstiden visar hur berusning sågs som liktydigt med moraliskt förfall och hur kvinnan i familjen

förväntades verka som en moralens väktare och uppfostra mannen. Det var kvinnans uppgift att hålla barnen hela och rena och förhindra att mannen var ute och drack genom att skapa goda hemförhållanden (Ambjörnsson, 1995; Bruun, 1985).

Ett annat framträdande drag i de äldre skribenternas berättelser är att de inte fullt ut gör sina pappor skyldiga till berusningen då de hänvisar till att andra män drack på samma sätt. Därigenom flyttas ansvaret från pappans person till ett kollektiv av män och blir till en gemensam manlig aktivitet.

De yngre skribenterna kompromissar däremot inte med vem som är ansvarig för berusningen. I sina berättelser fäster de inget avseende vid om föräldern drack för att andra gjorde samma sak. Föräldrarnas berusning framstår därför som deras personliga tillkortakommanden. Detta kan ses i ljuset av hur ansvaret för det egna drickandet, i takt med alkoholpolitikens liberalisering, kommit att individualiseras (Room, 1997). Det är numera upp till var och en att dricka på ett sätt som inte får negativa konsekvenser. När människor inte lever upp till detta måttlighetsideal blir misslyckandet personligt och definieras som alkoholism.⁷

Även gestaltningarna av utsatthet och otrygghet orsakad av föräldrars berusning skiljer sig mellan de två grupperna. I berättelserna från motbokstiden återges konkreta, materiella konsekvenser av pappors drickande medan de yngre skribenterna istället lägger tonvikten vid vilka känslor föräldrarnas berusning skapade hos dem

7 Övergången från ett nykterhets- till ett måttlighetsideal är också belyst i Abrahamson (2009).

som barn. Här finns moraliska budskap om hur en förälder skall vara och bete sig; att de skall sätta sina barns behov av trygghet främst och vara känslomässigt närvarande, vilket beskrivs som svårförenligt med att vara berusad eller full.

Liknande resultat uppvisas i en studie av May (2003), där hon analyserar finska kvinnors berättelser om att leva som ensamstående mödrar under olika delar av 1900-talet. Trots att de äldre kvinnornas livsberättelser formulerades i en nutid starkt präglad av en psykologisk syn på livet och tillvaron, gav de, till skillnad från de yngre kvinnorna, betydligt mindre plats åt reflektioner kring egna och andras känslor när de berättade om sina tidigare livssituationer. Flera av de yngre kvinnorna beskrev även sina upplevelser av att vara ensamstående i termer av frigörelse och jämlikhet, medan den äldre generationen fortfarande delvis definierade dessa erfarenheter i enlighet med dåtidens mer fördömande syn på ensamstående mödrar. Enligt May visar detta hur rådande sociala och kulturella normer inte enbart påverkar en individs upplevelse av en händelse i stunden utan även får konsekvenser för hur hon tolkar och återberättar denna händelse långt senare i livet.

Samma mönster återfinns här. Det svenska samhället genomgick stora sociala förändringar mellan 1930- och 1960-talet. Med det följde genomgripande föränd-

ringar av barns villkor. De äldre skribenternas erfarenheter är sprungna ur en tid då många människors liv präglades av materiell knapphet och ett nykterhetsideal var rådande, medan de yngre skribenternas erfarenheter är gjorda i ett senare välfärds-samhälle där måttligheten fungerat som norm för alkoholanvändning samtidigt som förhållningssättet till barn alltmer kommit att präglas av såväl en psykologisk förståelse som ett demokratiskt tänkande. Som vi visat får detta genomslag i hur skribenterna väljer att rama in och ge tyngd åt sina upplevelser.

Skillnaden mellan de två grupperna av berättelser framträder också genom att de yngre skribenterna beskriver hur även mammor berusat sig. Då de äldre beskriver sina pappors berusning berättar de samtidigt om nyktra och ordentliga mammor. I de yngres berättelser är det vanligt att båda föräldrarna dricker och när det bara är mammor som berusar sig finns inga pappor som kompenserande motvikt och trygghet. Hur återberättandet av barndomsminnen från tiden före respektive efter motboken skiljer sig åt kan därför förstås från flera av de perspektiv vi har lyft fram; dels utifrån materiella förbättringar av barns livsvillkor samt reella alkoholpolitiska förändringar, men även utifrån ideologiska förskjutningar i hur vi ser på barndom, på föräldrars ansvar och inte minst på alkohol och berusning.

Referenser

- Abrahamson, Maria (2009). Äldres värderingar och ideal i skrivaruppropet "Alkoholen i mitt liv". *Nordisk alkohol- och narkotikatidskrift*, 26(5), 439-461.
- Abrahamson, Maria (2011). Äldre kvinnor berättar om alkoholkulturens förändring. Äldre i Centrum – Tidskrift för aktuell äldreforskning, 25(3), 32-34.
- Abrahamson, Maria (2012) Moral norms in older Swedish women's drinking narratives. Enduring patterns and successively new features. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 29.
- Adelswärd, Viveka, (1997). Berättelser från älgpassen. I: L-C. Hydén & M. Hydén (red:er), *Att studera berättelser* (s. 9-28). Stockholm: Liber AB.
- Ambjörnsson, Ronny (1995). *Den skötsamme arbetaren*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Bruner, Jerome (2004). Life as narrative. *Social Research* 71(3), 691-710.
- Bruun, Kjetil (1985). Kön och klass. I: K. Bruun & P. Frånberg (red:er), *Den svenska supen. En historia om brännvin, Bratt och byråkrati* (s. 298-317). Stockholm: Prisma.
- Gullestad, Marianne (1996). Modernity, self and childhood in the analysis of life stories. I: M. Gullestad (red.), *Imagined childhoods. Self and society in autobiographical accounts* (s.10-39) Oslo: Scandinavian University Press.
- Heimdahl, Karin (2012). *Barndomsminnen av alkohol och vuxna. Ur skrivaruppropet "Alkoholen i mitt liv" besvarat av personer födda mellan 1926 och 1990*. Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning (SoRAD), Stockholms universitet. SoRAD forskningsrapport 64.
- Johansson, Anna (2005). *Narrativ teori och metod. Med livsberättelsen i fokus*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, Lennart (2008). *Staten, supen och systemet. Svensk alkoholpolitik och alkoholkultur 1855-2005*. Stockholm/Stephag: Brutus Östlings bokförlag symposion.
- Klostermann, Keith, Chen, Rui, Kelley, Michelle, Schroeder, Valerie., Braitman, Abby & Mignone, Theresa (2011). Coping behaviour and depressive symptoms in adult children of alcoholics. *Substance Use & Misuse*, 46, 1162-1168.
- Knoblock, Inger (1995). *Systemets långa arm. En studie av kvinnor, alkohol och kontroll i Sverige 1919-1955*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Korsvold, Tora (2012). Dilemmas over childcare in Norway, Sweden and West Germany after 1945. I: A.T. Kjörholt & J. Qvortrup (red:er), *The modern child and the flexible labour market* (pp. 19-35).
- Labov, William (1972). *Language in the Inner City. Studies in the Black English Vernacular*. Oxford: Blackwell.
- Lundqvist, Ulla (1979). Århundradets barn. Fenomenet Pippi Långstrump och dess förutsättningar. Doktorsavhandling, Stockholms universitet, Litteraturvetenskapliga institutionen.
- May, Vanessa (2003). Lone motherhood past and present: the life stories of Finnish lone mothers. *NORA*, 1(11). 27-39.
- Myrdal, Alva & Myrdal, Gunnar (1934/1997). *Kris i befolkningsfrågan*. Nora: Bokförlaget nya doxa.
- Nygaard Christoffersen, Mogens & Soothill, Keith (2003). The long-term consequences of parental alcohol abuse: a cohort study of children in Denmark. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 25, 107-116.
- Ohrlander, Kajsa (1992). *I barnens och nationens intresse*. Doktorsavhandling. Lärarhögskolan i Stockholm, Institutionen för pedagogik.
- Riessman, Catherine (1993). *Narrative Analysis. Qualitative research methods series*, vol. 30. Newbury Park, CA: Sage.
- Room, Robin (1997). Alcohol, the individual and society. What history teaches us. *Addiction*, 92(supplement 1), 7-11.
- Sandin, Bengt (2003). Barndomens omvandling – från särart till likart. I: B. Sandén & G. Halldén (red:er), *Barnets bästa – en antologi om barnomens innebörder och välfärdens organisering* (s. 221-236). Stockholm: Symposion.

- Sandin, Bengt & Halldén, Gunilla (2003). Välfärdstatens omvandling och en ny barndom. I: B. Sandén & G. Halldén (red:er), *Barnets bästa – en antologi om barndomens innebörder och välfärdens organisering* (s. 7-24). Stockholm: Symposion.
- Sjöberg, Mats (2003). Att fostra ett skolbarn. Den nya skolan och barndomens förändring 1950-1970. I: B. Sandén & G Halldén (red:er), *Barnets bästa – en antologi om barndomens innebörder och välfärdens organisering* (s.53-100). Stockholm: Symposion.
- Vinterhed, Kerstin (1977). *Gustav Jonsson på Skå. En epok i svensk barnavård*. Stockholm: Tidens förlag.
- Wahlström, Eva (2011). *Fria flickor före Pippi*. Doktorsavhandling, Göteborgs universitet, Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion.
- von Zweigbergk, Eva (1965). *Barnboken i Sverige 1750-1950*. Stockholm. Rabén & Sjögren.

Bilaga 1

Accessionsnummer, kön, födelseår:

1. KU20229, man född 1933
2. KU20134a, kvinna född 1934
3. KU20134b, kvinna född 1934
4. KU20172, kvinna född 1937
5. KU20195, kvinna född 1940
6. KU20233a, kvinna född 1947
7. KU20233b, kvinna född 1947
8. KU20153a, kvinna, född 1951
9. KU20153b, kvinna, född, 1951
10. KU20246, kvinna, född 1960
11. KU20181, kvinna, född, 1962

Summary

Childhood memories of parents' drinking and intoxication

In a public call for writing about "Alcohol in my life" conducted in 2008, newly written autobiographies were collected. The article presents an analysis of eleven childhood memories of parents' drinking written by eight informants born between 1933 and 1962. The narratives chosen for analysis are situated in time and place. Labov's model for narrative analysis is used in order to highlight the formal construction of the narratives and the narrative means used by the autobiographers, as well as the changing values they connect to the combination of parents and alcohol. In consequence, and in line with a social constructionist perspective, childhood, parenthood and intoxication are regarded as situated and changeable concepts, which apply to changing material

conditions over time along with a presumption of continuous ideological shifts in how these concepts are perceived. The results show that the way the writers framed their narratives varied according to their age and to a contextualized understanding of the original experience. While the older writers in their autobiographical memories related their experiences to practical and material consequences of their parents' intoxication, the younger ones rather stressed the emotional experiences of a drinking parent. The narratives thus show how changing values of childhood, parenthood and alcohol interplay when writers in the present form their narratives of what was once perceived.